

Ritó László

Diagnózis és közérzet, 1994

Ritó László helyenként indulatos írását annak ellenére közöljük, hogy a szerző több megállapításával nem értünk egyet.

Úgy érezzük azonban, hogy gondolataival, az azok mögött meghúzódó szemlélettel nincs egyedül. Tapasztalataink szerint a pedagógusok körében számosan vélekednek hasonló módon az iskolai demokrácia, a fegyelem és az értékelés problémáiról. Ritó cikke – ahogyan a címe is jelzi – egy pedagógusréteg sajátos közérzetét, diagnózisát fejezi ki. Épp ezért fontos, hogy nyilvánosságot kapjon.

Az írást vitacikknek szánjuk. A Ritó László által felvetett gondolatokkal kapcsolatban várjuk az olvasóink véleményét, nézetét tükröző írásokat.

Mi ellen védekeznek az iskola?

Miközben az oktatáspolitikai felhőbe nyúló magaslatain újabb és újabb törvény- és tantervtervezetek születnek, az iskola a rendszerváltás(ok) zűrzavara közepette végzi a maga munkáját. Az iskola a társadalom azon intézményei közé tartozik, amelyeknek a viszonylagos állandóságot és kontinuitást kell képviselniük. Az iskolának ez a fajta konzervatívizmusa abból fakad, hogy csak a természet és a társadalom igaznak bizonyult törvényszerűségeit szabad közvetítenie. Az emberiség által felhalmozott értékek csak akkor válhatnak a progresszió hajtóerejévé, ha azokat a felnövekvő generációk birtokba veszik. Ez csak úgy érhető el, ha a kultúraátadás számára a lehető legzavartalanabb körülményeket biztosítjuk az iskolában.

Ezért az iskolát olyan helyzetbe kell hozni, hogy védekeznie tudjon a mindenkori hatalom rendszeridegen beavatkozási kísérletei és a politikai rendszerváltás során kivételes helyzetbe jutott társadalmi csoportok érdekeinek megfelelő erőszakos, iskolaátalakító próbálkozások ellen egyaránt. E csoportok érdeke az, hogy gyermekeik számára az iskolán keresztül is átörökötsék előnyös helyzetüket.

Védekeznie kell az iskolának a technokrácia azon törekvései ellen is, amelyek a technokrata szemléletű iskola kialakítása irányába hatnak, a felnövekvő nemzedékeket csupán önző egyéni céljaik elérését szolgáló eszköznek, egyoldalú műveltséggel rendelkező, tetszés szerint programozható modern rabszolgának tekintik.

Végül védekeznie kell az iskolának a történelmileg kialakult és bevált formák és keretek szétrombolására irányuló divatok ellen is.

Az ember története során a biológiai és a társadalmi fejlődés útját járta be. A biológiai evolúció sokkal lassúbb, mint a társadalmi evolúció. A társadalmi evolúció csak részben áll az ember uralma alatt, mivel erőteljesen meghatározzák azt saját belső törvényei is. Szabályozatlan működése gyökeresen átalakítja az emberi viszonyokat, előnytelenül megváltoztatja az emberek személyiségét, végzetesen elidegeníti egymástól az eredendően egymásra utalt embereket. Korunkban a társadalmi fejlődést kísérő anarchikus jelenségek reális veszélyt jelentenek, amelyek főként a társadalmi evolúció kezdetén járó gyerekekre fejtik ki negatív hatásukat.

Nem egyedül az én véleményem, hogy az iskolának a személyiséget erőteljesen és visszafordíthatatlanul erodáló tendenciákkal szemben a harmóniát, a nyugalmat, a biztonságot kellene képviselnie. Sajnos, az iskola ma a felsorolt értékek közül egyiket sem képviseli. Az állandóság, a nyugalom, a biztonság három olyan alapvető individuális szükséglet, amely az ember, különösen a gyermek életéből – károsodás nélkül – nem iktatható ki. Az egyház talán éppen azért jelenthet minden korban nagy vonzerőt, mert ezeket az értékeket képviseli a szünet nélkül változó, forrongó, tobzó világgal szemben. Felfogásom szerint az iskolának is azullumnak, menedéknak kell lennie, ahol a növendékek nemcsak tudást, de lelki nyugalmat is találnak.

Kasztosodás – iskolai segítséggel

Milyen domináns jelenségek utalnak a mai iskola működési zavaraira?

A mai iskolák többségében – sok tekintetben maguk a szülők által rájuk erőltetett – mesterséges szelekció érvényesül. Emiatt az iskola az indulási állapothoz képest nem csökkenti, hanem növeli a különbségeket, így műveltséget kiegyenlítő, esélyegyenlőséget teremtő szerepét nem képes betölteni. Ez a tény – antidemokratikus volta mellett – hosszú távon nehezen kezelhető feszültségek forrása lehet.

Arról van szó, hogy a befolyásos, jó kapcsolatokkal rendelkező vagy gazdag szülők igényeinek megfelelően az alapfokú oktatási intézményekben a tanórák keretében tagozatos osztályokat hoznak létre. A tagozaton már az alsó évfolyamoktól kezdve olyan speciális műveltségtartalmakat közvetítenek, amelyek elsajátítására az indulási hátránnyal érkező gyerek eleve nem képes. A tagozat a továbbiakban tartós kényszerhelyzetet teremt, mert aki időben nem lépett be a rendszerbe, az később már képtelen bekapcsolódni. Tagozat címén ma az iskolákban évfolyamonként nagyjából három kaszt alakult ki: jók, közepesek, gyengék. Ez a tagolás az esetek döntő többségében azonos a tehetsős, kevésbé tehetsős, szegény szülői kategóriával. A gyerekek tökéletesen tisztában vannak iskolai helyzetükkel, a harmadik kasztba tartozók pontosan tudják, hogy ők az iskola alsóbbrendű állampolgárai. Ezt az állapotot azért viselik mégis türelmesen, mert az ő esetükben minden vonatkozásban egy lezárt, kövételmentes rendszer érvényesül. Az első kasztba tartozók lenéznek és megvetik az alattuk levőket, a harmadik kasztba tartozók bizalmatlanul szemlélik a felettük levőket. Az első kasztba tartozó szülők és gyerekek igényeit az iskola már-már szolgai módon, szinte maradéktalanul teljesíti, míg a harmadik kategóriába tartozók lázongásait oktanai engedményekkel és segélyekkel csendesíti le.

Régóta hangoztatunk néhány alapvető igazságot, de a pedagógiai gyakorlat számára azokból semmiféle következtetést nem vonunk le. Régóta ismerjük az alapvető összefüggést, amely szerint az iskolai tanulás eredményessége a tanuló neveltségének a függvénye. Ha tehát egy tanuló teljesítménye a kortársak átlaga alatt marad, azt kell körültekintően elemezni, hogy a tanulási teljesítmények javulása érdekében a nevelő hatásokat miképp kell megváltoztatni. Ha az iskolában a nevelés elnyerné a polgárgóját, akkor a tanulás eredményességét nem vizsgákon kellene lemérni, hanem a jellem fejlődésén, az általános műveltség elért szintjén, a teljesítmények növekedésén, a tudatos gondolkodás és érdeklődés fejlődésén.

A problémákat mindig önkényesen átformáló és a keletkezésüktől eltérő dimenziókba terelő közgondolkodással szemben azt is látni kell, hogy a tanulók

magatartászavarai általában az agy és az idegrendszer működési zavaraira vezethetők vissza. Ebben – pontosan meg nem határozott – szerepük van a civilizációs ártalmaknak. Ezek azonban elsősorban nem a gyerekek magatartását közvetlenül befolyásoló környezeti hatásként jelennek meg, hanem többnyire a születés előtt a sejtek önreprodukáló képességére fejtik ki káros hatásukat. *Ákos Károly és Pétő András* munkássága alapján tudjuk, hogy az idegrendszer károsodása okozta diszfunkciók – köztük a magatartászavarok – pedagógiai módszerekkel eredményesen korrigálhatók.

A személyiség fejlesztése a mai iskolában

Korunk egyik legsúlyosabb problémája, hogy az emberi agy működési zavarai tömegjelenséggé lettek. Szerencsére a bonyolult rendszereknek nemcsak a meghibásodási lehetőségei gyakoribbak, de a korrekciós mechanizmusaik is fejlettebbek. A tudományos alapozottságú személyiségpedagógia igazolta, hogy az idegrendszeri károsodások következményeinek megszüntetésében rendkívüli eredményeket lehet elérni, ha mozgósítjuk a személyiség fejlődését biztosító agyi-adaptációs tanulási folyamatokat. A mai iskola szinte teljesen lemond erről a keskeny, de egyetlen járható útról. Helyette az ideológiai-politikai alapozottságú vulgáris pedagógia természetlen vonalát követi.

Az ember vezérlő fajtaspecifikus képessége az úgynevezett *progređientív* képesség, amely az élőlényt a létfeltételei bővített újratermelésére teszi alkalmassá. Ezzel a kivételes képességgel egyedül az ember rendelkezik. E képesség nem csupán a természeti környezet célszerű átalakítására teszi alkalmassá az embert, hanem egyúttal – egy zárt visszacsatolós szerkezetben – önfejlesztő képességként is funkcionál. Alapját genetikailag rögzült struktúrák alkotják, mint ilyen, tehát kiolthatatlan és elpusztíthatatlan. Ebben rejlik nagyszerűsége, de ebben rejlik roppant veszélye is. E képesség birtokában az ember aktív viszonyt alakít ki környezetével, beleértve a környezet emberi szereplőit is.

A progređientív képesség – mint minden emberi képesség – az indulási helyzetben adottság, amely a tanulás során bontakoztatható ki. A tanulás olyan folyamat, amelynek során az egyén adaptálódik környezetéhez. Az egyén adaptációja *tapasztalatszerzés, fizikai és szellemi tevékenység* útján valósul meg. A sikeres adaptációban mind a fizikai, mind a szellemi tevékenységnek megvan a maga speciális jelentősége.

Az embernek nem büntetésből kell orcája veritékével keresni kenyerét, hanem azért, mert a természet olyan produktumként hozta létre, amely egyéni élete és szüntelen tevékenysége által érheti el tökéletesedését.

A mai iskola nemhogy nem tekinti a fizikai munkát más tevékenységekkel egyenrangúnak, de lassan számúzi annak minden változatát az iskolából. Lassan teljesen ismeretlen lesz a tanulók számára az értékteremtő, az önkiszolgáló, a külső és belső környezetet építő fizikai munka. Ezeket a tevékenységeket a mai iskolában fizetett segédszemélyzet végzi. Ezáltal az iskola megfosztja magát a személyiségformálás legfontosabb pedagógiai eszközétől. Leértékeli a munkát, piederasztálra emeli a gyerek szemében a környezethez való passzív viszonyt, a munkátlanságot, az élődíséget. Megfosztja az embert az önfejlesztés leghatásosabb eszközétől.

A munka a keresztény értékek között is vezető helyen áll. Nem véletlen, hogy *II. János Pál* pápa Laborem exercem címet viselő enciklikája a munkát a természet

részeként, a társadalom fenntartó erejeként, emberi mivoltunk kifejeződéséeként definiálja. Ha elfogadjuk, hogy a munka, és csakis a munka vezet a személyiség teljes körű kibontakozásához, akkor azt is el kell fogadni, hogy a munkátlanság a személyiség leépülését és eltorzulását eredményezi.

A nevelhetőség és a nevelés korlátai

Régóta tudom, mások is tudják, hogy a pedagógiai szakmunkák a világ „legfarizeusabb” alkotásai. Ideális gyermeki világot feltételező, a valóságtól elvonatkoztatott absztrakciók, amelyek a gyakorlati munka során többnyire használhatatlanok.

E szakmunkákban a gyermek nevelhetőségével, a nevelés módszereivel és eszközeivel kapcsolatos téves nézetek forrása az a szemlélet, amely az örökltőséget elhanyagolhatónak véli vagy tagadja. Ez a szemlélet teszi a szerzőket népszerűvé, mint ahogyan népszerűtlen lenne a pedagógiai realizmus követése. Ez esetben ugyanis arról kellene szólni, hogy vannak tiszteletlen, szemtelen, erőszakos, hazug, lusta stb. gyerekek is. Nagyon kedvezőtlen esetben a többség is lehet ilyen. Ám szerencsére a negatív személyiségstruktúrával és szokásrendszerrel rendelkező gyerekek ma még kisebbségben vannak, csakohgy szüntelenül növekvő kisebbségben.

Jól tudom, hogy a gyerekeknek mindig akad ezerféle mentsege. A nevelési kudarcok mindig felvetik egy vagy több felnőtt felelősségét, ezért azokat nem szokás elismerni, hanem igazolásukra tetszetős ideológiákat kell kitalálni. Ezek az ideológiák főként azért veszélyesek, mert a valóságos élethelyzeteket felépítő kauzális láncolatától eltérő spekulációk, amelyek végkövetkeztetéseinkben mindig felmentik a gyereket a saját egyéni fejlődéséért viselt felelősség alól.

Egyes iskolákban mára katasztrófális viszonyok alakultak ki, s ezek veszélyeztetik a klasszikus értelemben vett iskolai nevelő-oktató munka gyakorlását. Az iskolák vezetői és pedagógusai együttesen és személy szerint is súlyos identitásváltságot élnek át, amelynek kialakulásában az iskolán kívüli tényezőknek elsődleges szerepük van. Közhely, de igaz, hogy a pedagógus kiszolgáltatott. Ez nem önmagáért baj, hanem azért, mert nem tudja képviselni tanítványai távlati érdekeit. Segítségét senkitől nem kérhet és nem is várhat, mert ez nincs beépítve a rendszerbe. Képtelen megvédeni eszményeit és elveit, de képtelen megvédeni védelemre szoruló tanítványait is.

A steril pedagógiai szemlélet egyenes következménye az iskolai felelősség egyenlőtlen elosztása. Arról van szó, hogy a növendékek személyiségfejlődéséért a pedagógus mint tanult és fizetett ember totálisan felelőssé tehető, ezzel együtt a növendékek formálisan, de a valóságban is mentesíthetők minden felelősség alól. Ebben a megközelítésben azért vannak a tanulóknak iskolai magatartászavarai, mert a nevelés határfoka rossz. A nevelés határfoka pedig kizárólag azért rossz, mert a gyerek neveléséért felelős pedagógus nem végzi elég körültekintően a munkáját. A tanulók magatartászavara tehát a nevelők alacsony színvonalú munkájának az egyértelmű bizonyítéka. Ezért a nevelők munkáját felül kell vizsgálni, szükség esetén – a tanuló vétségeiért – a nevelőt felelősségre kell vonni. A neveltek ezzel szemben korlátozottan sem felelősek a tetteikért, hiszen egy folyamat részesei, amely csak végső hatásában vezet el a tökéletesedéshez. A folyamat adott szakaszában tehát még nem kérhető számon a kimenet, azaz a magatartás minősége.

Ha a gyerek abszolút jó, akkor hibái nem belső tényezőkből, esetleg kialakultatlan jelleméből adódnak, hanem azokat szándéka és akarata ellenére a külső körülmények idézik elő. Az újabb hibát úgy kerülhetjük el, ha a külső nevelési körülményeket elemezzük, a kedvezőtlen hatást kiváltó elemeket megváltoztatjuk. Ezután a gyerek már automatikusan követi a pozitív változásokat, személyiségébe beépíti azokat. Ha ez mégsem következne be, hibás volt a diagnózis, rosszul mértük fel a helyzetet, rosszul választottuk meg a módszereket és eszközöket.

Ha a gyerek abszolút jó, s ráadásul nem felelős a tetteiért, akkor büntetni sem szabad. A büntetés és a korlátozás minden módszerét és eszközét száműzni kell az iskolából. A büntetést korszerűtlennek, az alkalmazót embertelennek kell minősíteni.

A demokrácia és a liberális pedagógia csapdái

Az iskolai életre vonatkozó törvények, szabályok, rendeletek többé-kevésbé részletesen megfogalmazzák a tanulók és a nevelők jogait és kötelességeit. Valamilyen ismeretlen motivációjú hivatalnoki gondolkodás folytán a tanulók jogait általában túlhangsúlyozzák és túlméretezik. Ezzel szemben a nevelők jogait alárendelt kérdésként kezelik. Az igazi problémát azonban nem ez okozza, hanem az, hogy jogsértés esetére nem írnak elő szankciókat. E tény maga is azt igazolja, hogy az egészet senki sem gondolja komolyan. Ezek a dokumentumok csak azért vannak, hogy legyenek.

A hivatalnoki gondolkodásmód – ki nem mondottan – azt tételezi fel, hogy a gyerek jogait az iskolában is az iskolán kívüli eszközökkel kell garantálni, de azt a pedagógusokkal szemben is szükséges biztosítani. Az iskolák közismerten jogtipró intézmények, ahol naponta vétének a gyerekek jogai ellen. A szabályokat megalkotó hivatalnokok iskoláról és pedagógusról kialakult véleménye fogalmazódik meg közvetett formában e szövegekben. A hivatalnokok fejében az még soha nem fordult meg, hogy az iskolák olyan speciális intézmények, amelyekben a tanulók jogait is a felnőttek (pedagógusok) képviselik és érvényesítik. Feltéve, ha mások ebben nem akadályozzák őket. Derék hivatalnokaink már régóta azon törnek a fejüket, hogyan lehetne pedagógusok nélkül iskolát szervezni.

Mellékesen arról is szólnak a törvények, hogy a tanulóknak a jogaik mellett kötelességeik is vannak. Ezen a ponton azonban mindig megtorpan a steril pedagógiai gondolkodás. Szemérmesen elhallgatja, hogy a jogok és kötelességek viszonyára a kötelező összhang törvénye érvényes. Ez egyszerűsítve azt jelenti, hogy aki a kötelezettségeit csak részben teljesíti, az a jogaival is csak részben élhet. Feltételezve persze, hogy valamilyen részben azért mindenki teljesíti a kötelességeit.

Köztudott, hogy a jogok kötelességek nélküli gyakorlása – minden életkorban és minden körülmények között – súlyos személyiségzavarok forrása. Egyszer rá kellene mutatni annak a felősségére, aki a szabályozás kötelezettségét elmulasztotta. Nem azt kellene meghatározni, aki magára hagyott próbál gátat emelni a mindent elsöprő destruktivitásnak. Eközben esetleg vitatható eljárásokat alkalmaz. Kielezett helyzetekben nem lehet körültekintően mérlegelni, a kezelhetetlenség és a tragikus végkifejlet megakadályozása érdekében azonnal kell dönteni. Olyan tökéletes ember még nem született, aki ilyen szituációkban tévedhetetlen lenne. Olyan egyre több akad, aki eléggé el nem ítéltető módon elmenekül a problémák elől, mert negatív tapasztalatai arra intik, hogy jobb azokból kimaradni.

Ma verbális demokráciák korát éljük, amikor az emberi jogok túlhangsúlyozása teremti meg az alapot a jogokkal való visszaélésre. E joghangsúlyos világban a

gyerekek kisiskolás kortól tökéletesen tisztában vannak jogaikkal, ezt adott esetben egészséges öntudattal hangoztatják is. Tapasztalataim szerint a gyerekek a kötelességeiket is jól ismerik, de azok elmulasztását mindenkor bocsánatos bűnnek tartják. Egy bizonyos életkortól kezdve már a nevelők jogait, illetve azok korlátait is pontosan tudják. Bizalmas beszélgetések során azt is elmondják, hogy gyakorta tervszerű, és tudatos kísérleteket folytatnak a tanárokkal. Tanítási órákon és szünetekben mesterséges helyzeteket teremtenek, közben figyelik az adott tanár vagy tanárok válaszreakcióját. A továbbiakban kihívásait már ennek tudatában készítik elő. Miközben felméri, hogy meddig mehetnek el különösebb következmény nélkül, egyúttal állandóan tágitják saját lehetőségeiket. Környezetüket – a nemkívánatos helyzeteket megelőző tevékenység helyett – azokhoz mindig csak alkalmazkodó és a destruktivitást legitimáló gyakorlatra kényszerítik. Egyes iskolákban a tanárok már a tanítási óráikat is csak úgy tudják megtartani, hogy a tanulókkal elvtelen kompromisszumokra lépnek. Ma csak elvétve alkalmaznak büntetéseket az iskolában.

A végletes magatartást tanúsító, kötelességeit rendszeresen elmulasztó tanuló büntetési lehetőségei törvény által szabályozottak. A törvényben rögzített mérőben adminisztratív büntetésnek mellett az iskolában létezik egy nem hivatalos büntetési skála is, amely még élesebb megvilágításba helyezi az iskolában kialakult tarthatatlan helyzetet. A büntetések legenyhébb fokozata a figyelmeztetés. Ennek alkalmazására csak az osztályfőnök jogosult, de sok helyen a tanárok is alkalmazzák. A figyelmeztetés a sterilizált iskolában a következőképpen funkcionál: a figyelmeztetési lehetőség közlése, a figyelmeztetést megelőző „ha még egyszer” állapot (esetleg többször megismételve), szóbeli figyelmeztetés, szóbeli figyelmeztetés írásban, írásbeli figyelmeztetés. A figyelmeztetés a tanuló ázsíóját általában emeli a gyerekek szemében, ugyanakkor korlátozással nem jár. A figyelmeztetés értékét tovább rontaná, ha a tanulóval szemben ezt a büntetésnemet gyakran alkalmaznánk. Ezért a tanuló számára a figyelmeztetést követő időszak bizonyos mértékű immunitást biztosít, a megelőzőhöz hasonló vétkeket most sorozatosan követhet el újabb büntetés nélkül. Az adminisztratív büntetésnek egyedül a nevelő számára okoz lelkiismereti válságot, azért az valójában a nevelő büntetése a tanuló vétkeiért.

Ilyen ön maga karikatúrájába torzult viszonyok közepette büntetés esetén a tanuló nem arra törekszik, hogy a magatartásán változtasson, hanem a duzzogás, a sértődés, a vádaskodás fedezéke mögé vonul. Határozottan érezeti elégedetlenségét, emiatti rossz közérzetét a környezetével. Ettől kezdve mindenki a kegyeit keresi, mindenki segíteni akar rajta, mindenki kifejezi nagyrabecsülését. Végül a tanuló nagylelkűen megbocsát környezetének. Az iskolai élet egysülye helyreáll, a minőségi spirál pedig kintartóan fut lefelé. A nevelők abban a tévhitben élnek, hogy sikeresen megoldottak egy kritikus helyzetet, a tanulók pedig arra a következtetésre jutnak, hogy mostantól nem az iskola formálja őket, hanem ők formálják kényük-kedvük szerint az iskolát.

A követelmények hiánya

Hol vannak már azok a daliás idők, amikor az elvetemült pedagógusok még éltek és visszaéltek az ötfokú osztályozás lehetőségével. Ma a pedagógusok – alsó fokon – nem osztályoznak és értékelnek, hanem elvárásokat teljesítenek. Az osztályzatok az iskolában a tanulók, a szülők, a vezetők elvárásaként funkcionálnak. Az ötfokú osztályozás mára összezsugorodott és deformálódott.

Osztályozni és értékelni csak úgy lehet, ha van mértékegység, amelyhez viszonyíthatunk. Az oktatáscentrikus iskolában az ismeretek elsajátítását tantárgyi követelmények formájában határozzák meg. A követelmények nincsenek pontosan körülírva, de az általánosságok szintjén léteznek. Ám ezeket senki sem veszi komolyan. A mai iskolában a követelmények szabad kezelése, ezzel együtt a bukásmentesség érvényesül, mert a követelmények teljesítésétől függetlenül csak az bukik meg, aki megtagadja a nevelőkkel való együttműködést. Ha csak néhány nevelőt nem vesz emberszámba, az még nem végzetes. A többiek mindig jobb belátásra bírják az előbbieket az osztályozó értekezletnek nevezett népi komédián.

Az a nevelő, aki buktat, az rossz hírbe hozza az iskolát, kellemtelenséget okoz a gyerekeknek, a szülőknek, a vezetőknek. Mert ugyebár ma már nem az iskolának, hanem a hírnévnek tanulunk. Minden iskola azt tartja magáról, hogy ő a legjobb. Ez önmagához viszonyítva igaz is. A nevelő a buktatással természetesen főként saját magának okoz kellemtelenséget. Hiszen a sterilizált gondolkodás szerint egyértelmű, hogy a gyerek önhibáján kívül bukott meg, mert a nevelő még a minimum követelményekre sem volt képes megtanítani. Ha a gyerek nem tanult, a nevelő nem tanította meg tanulni. Ha ellenszegült és megtagadta az együttműködést, akkor úgymond, a pedagógus nem fejlesztette személyiségét.

Még sokkalta rosszabb a helyzet a felsőbb régiókban. Itt jelest kap az a tanuló, aki jelesre teljesít, de az is, akinek nagyratörő távlati céljai és e célokat képviselő tekintélyes szülei szükségességét teszik, hogy jelest kapjon. Ha itt nem képes megfelelni a pedagógus a szülők elvárásainak, megírhatja testamentumát. Első fokon az eminens szülők jószándékúan figyelmeztetik a pedagógust jogaira és kötelességeire. Referátumok formájában hozzák tudomására, hogyan kell tanítani és osztályozni. Ha ez képtelen, részletesen előírják a gyerekek esetében kötelezően alkalmazandó módszereket és eszközöket. Ha a megátalkodott pedagógus még ezek után sem változik, kétségbe vonják tisztességét és szakértelmét, majd felszólítják távozásra. A folyamat meggyorsítása érdekében előbb saját hatáskörükben járnak el. Aláírást gyűjtenek, lejáratták a gyerekek előtt, névtelen leveleket írnak, rágalmazzák, megveretik. Végül felkeresik a legmagasabb tanügyi hatóságokat.

Az iskolavezetés ilyenkor a legritkább esetben áll ki az egyszerű pedagógus mellett. Úgy tesz, mintha zavarban volna. Noha jól ismeri a pedagógus munkáját, mégis sebtiben szisztematikus óralátogatásokat szervez, nyílt napokra hívja a szülőket. Az igazság és a családság perében a pártatlanságot tartja a legfőbb erénynek. Óvakodik attól, hogy egy szóval is elközelítse magát a meghurcolt pedagógus mellett.

Ha ebben az egyoldalú és kíméletlen küzdelemben a pedagógus összeomlik, azt úgy tekintik, mint egy istenítéletet, amely a bűnösség bizonyítéka. Tapasztalatból tudom, hogy aki egyszer ezt a stációt már végigjárta, és valamilyen ok miatt mégis a pályán kellett maradnia, az attól is bocsánatot kért, aki az ő lábára lépett.

A finanszírozás ellentmondásai

Az iskolák a rendszerváltás óta a fenntartásukhoz és működésükhöz szükséges pénz egy részét az államtól, másik részét az önkormányzattól kapják. Az állami támogatás alapja a tanulólétszám, ezért az iskolák anyagi ellátottsága szempontjából lényeges kérdés, hogy az adott tanévben hány gyerek jár iskolába. Ha 15 fős átlagléttszámú tanulócsoportok esetén a támogatás összege x forint, akkor 30 fős átlagléttszámú csoportok esetén az összeg 2x forint. Holott az egy tanulócsoport fenntartására fordított költség majdnem azonos.

Az iskolák fenntartói tehát abban érdekeltek, hogy a tanulócsoporthoz száma alacsony, a csoportlétszám pedig magas legyen. A társadalom és maguk a tanulók éppen az ellenkezőjében érdekeltek. Ám ez egy olyan országban mit sem számít, ahol világbanki szakemberek véleménye és pusztán gazdaságossági számítások alapján dönthetnek az iskola jövőjéről. Ilyenkor persze senki sem tiltakozik, senki sem hivatkozik a gyermeki jogok egyetemes chartájára, amely szerint a gyermeknek az is joga, hogy fejlettségének megfelelő körülmények között tanulhasson.

Ha a tanulólétszám csökken, a fejkvóta is csökken. Ezért az iskolák fenntartói mindenáron arra törekednek, hogy a létszám ne csökkenjen, sőt növekedjék. Ez az állapot csak látszólag szolgálja a gyerek érdekeit, a valóságban érdekkorlátozó anomáliákat szül az iskolában. Arra ösztönzi a vezetést, hogy megfelelő tárgyi feltételek hiányában se mondjon le a gyerekről, irreálisan magas létszámú csoportokat működtessen.

Az alacsonyabb fejlettségű élőlények egyedi, genetikailag rögzült orientációs készségekkel jönnek a világra. Ezzel szemben az ember csak hosszú folyamat során tesz szert orientáltságra, azaz tanulással adaptálódik a környezetéhez. Az emberi közösségek mára annyi tudást halmoztak fel, hogy a populációk átlagos kulturális szintjét intézményes tanulás nélkül nem lehet elérni. Erre legfeljebb csak a kivételes önfelkészítő képességgel rendelkező egyének képesek. Ilyenek viszonylag kevesen vannak. Társadalmi méretekben megszervezett tanulási stratégiák nélkül az egyének többsége a populációsintű kultúra elérésére sem képes. Intézményes tanulás hiányában a kultúra egyszerű újratermelése sem biztosítható, kulturális hanyatlás következne be.

Az elmondottakból az is következik, hogy az intézményes tanulással kapcsolatos minden lényegi változtatás esetében az a kardinális kérdés, hogy ezek a változtatások milyen mértékben szolgálják a kulturális fejlődés, a felnövekvő generációk érdekeit. A szervezett tanulás intézményrendszere csakis akkor működhet eredményesen, ha minden parciális érdeket ennek az egyetemes érdeknek rendelünk alá. E felvetés időszerűségét többek között azok a törekvések igazolják, amelyek a közelmúltban az iskolák visszakörzetesítésére irányultak. Ezek többségükben tipikusan felnőtt érdekeltségű törekvések voltak. Egy-egy jelentéktelen társadalmi mozgalom önreklámja és bátortalan ellenzékisége, egyéni politikai karriervágy húzódozott mögöttük. Ez a magyarázata annak, hogy a meg gondolatlan visszakörzetesítéseket sokszor keserves csalódás követte.

*

Az oktatásban jelentkező néhány ellentmondás bemutatásával azt kívántam demonstrálni, hogyan torzul el az iskola belső világa, amikor hatályon kívül helyezik annak alapvető működési törvényeit, megkérdőjelezzik legmagasabb értékkeit, súlyosan megsértik szuverenitását. Demokrácia címen ma minden, iskolát romboló törekvést lehet érvényesíteni, de mindennek az ellenkezőjét is. Spekulatíve mindent meg lehet magyarázni. Tévedéseket, hibákat, bűnöket normálisnak és természetesnek lehet tekinteni.

Meggyőződésem, hogy a közösség szempontjából valóságos értéket nem vagy alig képviselő elvek erőszakos érvényesítése helyett az iskola és a szakma társadalmi presztízsének növelésére van szükség. Olyan modellek kialakítására, amelyek a szakma tudományos igényeinek, a magyar fejlődés sajátosságainak, a gyermek érdekeinek egyaránt megfelelnek.